

I. A község története

Sikátor területéről napjainkig régészeti leletek nem kerültek elő, s így őstörténetéről semmi értesülésünk nincs. A völgyet ismerve kételkedik az ember abban, hogy a régmúlt embere ne jutott volna el legalább a területén keresztül folyó Hangony-patak mellékére. A tőle alig 7 km-re lévő Alsóhangony többek között az Orvég-dűlőben igen gazdag koravaskori telepet rejt, onnan továbbmenve Szentsimon területén egész sora került elő a régészeti telepeknek. Közöttük is Alsóhangonytól alig két és fél kilométerre a Szilalján lévő Kenderföldön nyitott homokbánya területe a rézkortól kezdődően egymásra települve a népvándorlás koráig lakott terület volt.

A felszínre került leletek gazdagsága bizonyítja a vaskor és későbbi korok településeit. Tovább keletre alig két km-rel, Bolyok területén a mai Stadion helyén kiterjedt kelta településre gondolva, kételkedve kell fogadnunk, hogy a középkor előtti időből nincs bizonyítékunk arra, hogy a jól elzárt Sikátor völgyeiben emberi település ne lett volna. Feltételezhető, hogy eddig a régmúlt időkről lelet nem került elő, vagy arra nem figyeltek fel az erdőt járó emberek.

A földrajzi, határrészneveket vizsgálva ma is találunk egy elnevezést, a –Várhegy-nevet, melyről semmi írásos, hiteles bizonyíték nem szól, csak a szóhasználat emlékezik róla, s tartja igen réginek. A várak szakirodalma sem említi még csak a nevek között sem.

A honfoglalásról Anonymus gestájában már olvashatunk a vidékről. Borovszky Samu Gömör-Kishont vármegye történetében írja: „Árpád...Gömör és Nógrád vidékének meghódítására, anyai nagybátyjának két fiát, Szoárdot (Zuard) és Kadosát küldte, akik Hubával együtt Pásztórról kiindulván, a Hangony vize mellett fellovagolva, Sajónémetinél keltek át a Sajón”. Ez bizonyítja, hogy honfoglaló magyarjaink eljutottak Sikátor területére is.

Lehóczky Alfréd szerint e területet is Birinyi nemzetség szállta meg és alakította ki az Erdőhát gerincén húzódó gyepűvonalat, melynek közponja a ma is ismert Birinyi-vár lehetett.

Knieszsa István is állítja, hogy az első lakók a magyarok közül e vidéken a gömői gyepűőri övezetbe tartozók voltak, s csak később került sor a Hangony völgyének teljes megszállására.

A gyepűk mesterségesen kiépített védelmi vonalak voltak, melynél a természet adta lehetőségeket felhasználták (hegygerincek, átjárók). Erre a Hangony-völgy északi hegyvonulata, az Erdőhát gerince igen alkalmasnak bizonyult. A gyepűőrök fő feladata a minél gyorsabb híradás az ellenség megjelenéséről, előrehaladásáról és az előrehaladás akadályozása volt. Az őri feladatot legtöbbször a magyarsággal együtt élő idegen népek látták el. Ila Bálint is állítja a Hangony-völgy gyepűőri jellegét, amit a gyakran előforduló várnevekkel támaszt alá.

E gyepűvonal a királyi várszerkezet kiépítésével, illetve amikor a honfoglaló magyarság az északabbra lévő területet is birtokba vette veszített jelentőségéből.

A gyepűőrök tagjai a honfoglaló magyarsághoz nyolcadik törzsként csatlakozott kabar törzs tagjaiból tevődtek ki. A Berény (Biriny) név is török eredetű.

A várszerkezet kialakulása idejében a Hangony-völgye Borsod és Gömör közötti határterület volt. A két megye közötti határ a XIII-XIV. században is zavaros volt. A Hangony-patak megyehatárrá való megállapítása korán kialakulhatott.

A XII. század végén megindult királyi várrendszer bomlásakor mind több terület került a Hangony völgyében is magán- és egyházi tulajdonba a királyi birtokból. Így kerülhetett a XIII. század elején a terület az Örsúr nemzetség kezébe. 1216-ban II. Endre a Hangonyi nemzetségnek adományozta a Hangony felső folyását. Később a Balog család is birtokot szerzett itt. A XIII. század során kialakult a nagybirtokosokkal szemben a köznemesség, s ezzel a nemesi vármegye is.

Ebben a korban létesültek a korábbi falvak – Hangony, majd az ebből kiváló Szentsimon, és Hangonyfő, vagy Domaháza és a kisebb falvak, Szilakszó és Sikátor is.

Szilakszó

A helység első oklevelekben történő említése 1379-ben történt a Vayleltárban. Egyházáról adatok nem szólnak. Az 1572. évi dicajegyzék, valamint az 1580. évi dézsmajegyzék után már nem említik többé a lakott helyek között. Ekkor a terület Alsóhangonyhoz tartozott. Birtokosai 1427-ben a Hangonyi nemzetség két portával, 1431-ben Hangonyi László négy és fél portával, 1553-ban a Hangonyi nemesek két portával, 1566-ban özv. Lossonczi Istvánné két portával, 1572-ben Finkei János egy egész és két félporthával. Földrajzi neveiből 1379-ből a Himmiklousfelde (Him Miklós földje), 1787-ből Ragyvas-erdő, Czineges-erdő maradt ránk.

Szilakszó élete alig három századig tartott, a XVI. Század végén, a török hódoltság alatt elpusztult. A többi kis faluhoz hasonlóan nem tudott védekezni a támadások ellen. Újraépítéséről senki nem gondoskodott, mivel a Hangonyiak után következő – leginkább leányági – örökösök elsősorban a nagyobb falvakat igyekeztek a pusztulástól megóvni, írja Ila Bálint. 1925-ben még három épület és egy útszéli kereszt állt a falu helyén. Ekkor Czinegepusztával együtt Gömör megyéhez, a putnoki járáshoz tartozónak térképezték. Helyét és nevét ma már csak Szilakszó-pusztta földrajzi név őrzi, helyén már épület nincs, a keresztet is másutt állították fel.

Sikátor

Létrejöttével és középkori helyzetével kapcsolatban szinte teljesen csak feltevésekre vagyunk utalva. Azok a népi hagyományok, melyek a település kialakulását a tatárjárás utánra teszik, elfogadhatónak látszanak. Helegda János, a község egykori tanítója a rimaszombati vármegyei levéltárra és „egy-két” hitelt érdemlő emberre hivatkozva elgvalószerűbbnek tartja, hogy a lakosság a tatárjárás korából maradt itt és alapította a községet. Azért is feltételezhető ez, mert a völgy alsóbb szakaszában két tatár eredetű község – Alsó- és Felsőhangony is alakult. Amikor Batu kán olyan hirtelen elhagyta az országot, a Hangony völgyében lévő tatár csoport elszakadt a főcsapattól, a sereget követni nem tudta s kénytelen volt itt letelepedni. „Olyan mongol arcot, ferde szemet láthat itt az ember, hogy azonnal gondolkodóba esik” – írja 1936-ban Helegda János.

Sikátor a Hangonyiak szállásterülete volt, már a XVI. század elején Borsod vármegyéhez tartozott. Csánki Dezső szerint egy 1446-69 években zajló perben Zabar és Szederjes határosaként fordult elő „Andr. De Sykathy”. Bizonyára a Gömör vm. Délnyugati zugában fekvő mai Sikátort kell értenünk, mely nemesi névben 1455-ben „Sykathor” alakban is felmerül. A település nevének ez az első említése oklevelekben. A település neve tehát Károly Róbert király idejében tűnik fel.

Borovszky szerint is Sikátor az Örsúr és a Hangonyi nemzetség birtoka volt. Ez valószínűsíti, hogy a kerek templom alapjait is az Örsúr nemzetség rakta le. A községre a Rátold nemzetség Gyulafi ága is igényt emelt, de az Örsúr- nemzetség Geszti családja 1508-ban II. Ulászlótól új adománylevelet eszközölt ki birtokaira, köztük Sikátorra is.

A gesztiek el akarták adni a birtokot, de a Tibold fiak nem engedték meg a nemzetség vagyonának csorbítását.

A rendelkezésre álló adatok hiánya miatt nem tudjuk, hogy a Sikatory család már Örsúr előtt is birtokosa volt itt, vagy az Örsúr nemzetség egyik ága nevezte magát Sikatorynak. Lehetséges az is, hogy a Tiboldok ellenzése mellett mégis megtörtént bizonyos részeknek eladása és az új birtokosok nevezték magukat Sikatorynak, bár ez valószínűtlen, mert ekkor már a családnevek kialakultak és egy család csak hosszabb idő után vett fel más nevet, írja Csíkváry Antal. Tekintve, hogy a Gesztiek a XVI. században is birtokosok és mellettük állandóan szerepelnek a Sikatoryak, viszont mivel az osztályos egyezségnél róluk nem történt említés, nem gondolhatunk mást, minthogy a nemzetség mellett másnak is volt itt birtoka s ennek a leszármazottja a Sikatory család.